
УДК "388": 811.16/Багмут

НАУКОВІ ЧИТАННЯ, ПРИСВЯЧЕНІ ПАМ'ЯТІ ДОКТОРА ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА АЛЛИ ЙОСИПІВНИ БАГМУТ

12 травня в Інституті української мови НАН України вшанували пам'ять відомого мовознавця Алли Йосипівни Багмут. Саме в цей день їй виповнилося б 80 літ. Взяти участь у наукових читаннях зголосилися 42 представники лінгвістичної науки.

Читання відкрив директор Інституту української мови доктор філологічних наук, професор **П.Ю. Гриценко**. Він розповів про життєвий і творчий шлях Алли Йосипівни, зокрема відзначив, що А.Й. Багмут була ученицею Л.А. Булаховського, який збирав під дах Академії наук УРСР знавців слов'янських мов. Співробітницею відомого далеко за межами України Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні стала й Алла Йосипівна. Вона брала активну участь у розбудові української славістики, тут захистила кандидатську, потім — докторську дисертації. Є, зокрема, співавтором "Словника слов'янської лінгвістичної термінології". Чимало зробила А. Й. Багмут для розвитку експериментальної фонетики в Україні. Вона була завідувачкою відділу експериментальної фонетики в Інституті мовознавства, в подальшому очолила відділ фонетики та інтонології Інституту української мови НАН України. Її праці з різної фонетичної проблематики, особливо інтонації української та інших слов'янських мов, і досі є важливими й актуальними. Алла Йосипівна, як і її попередник, дослідник фонетичного, матеріального аспекту мови Л.А. Близниченко, так само спрямовувала роботу відділу на комунікацію. П.Ю. риценко поділився також планами про розвиток відділу експериментальної фонетики в Інституті української мови.

© Т.О. ЧЕРНИШ, Л.М. ХОМЕНКО, 2009

ISSN 1682-3540. Українська мова, 2009, № 3

111

Директор Інституту зачитав науковому зібранню лист, надісланий надзвичайним і повноважним послом України в Канадському королівстві Ігорем Осташем. Посол відзначив, що Алла Йосипівна залишиться в історії лінгвістичної науки як видатний науковець, знавець слов'янської філології, лексикограф, перекладачка, дослідниця фонетичної системи української та інших слов'янських мов. Богеміст за першою освітою, І. Осташ зауважив, що завжди схилявся перед знанням Аллою Йосипівною чеської мови, а двотомний українсько-чеський словник, над яким працювала й А.Й. Багмут, став, на його думку, одним із найяскравіших здобутків сучасної богемістики.

Заступник директора Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні доктор філол. наук, проф. **В.М. Бріцин**, зокрема, підкреслив широку ерудованість Алли Йосипівни, її наукову принциповість, опіку молодими науковцями.

На пленарному засіданні учасники читань зацікавлено вислухали виступ-спогад **Юлії Леонідівни Булаховської** (Київ) — однокурсниці, подруги, колеги Алли Йосипівни, котра розповіла про діяльність “Славістичного гуртка” в Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка кінця 40 — поч. 50 рр. минулого сторіччя під орудою Л.А. Булаховського. Гурток готував його членів до серйозної наукової роботи, викладацької діяльності. Чимало з них стали відомими славістами, перекладачами, літераторами. Це, зокрема, Олег Микитенко, Всеволод Нестайко, Воліна Пасічна. Алла Йосипівна, згадує Ю. Булаховська, саме в гуртку обрала тему для своєї дипломної роботи, а затим і кандидатської дисертації. Вона стосувалася проблеми встановлення оригінальності чеських Краледворського й Зеленогорського рукописів.

Член-кореспондент НАН України **В.В. Німчук** (Київ) у своїй ґрунтовній доповіді, присвяченій дослідженню Київських глаголичних листків, які у свій час вивчав ще П.Ф.Фортунатов, відзначив роль А.Й. Багмут у встановленні оригінальності цієї визначної пам'ятки, в тому, що листки ці — “нескробані, нечищені”. Такий висновок підтвердило віднайдення в 70-х рр. минулого століття на Синайському півострові ще 80 листків, написаних старослов'янською мовою з використанням глаголиці.

О.В. Бас-Кононенко (Київ), науковий керівний ЛЕФ Київського національного університету імені Тараса Шевченка, розповіла про створення в лабораторії фонотеки, що містить голоси відомих українських мовознавців, у тім числі й інтерв'ю з Алою Йосипівною, витримки з якого Оксана Василівна запропонувала послухати. Це було цікаво, зворушливо і ще збільшило відчуття присутності Алли Йосипівни в залі.

В.М. Абашина (Львів) визначила місце інтонаційних досліджень А.Й. Багмут серед інших праць цієї проблематики, підкреслила, що результати її досліджень є важливими для вивчення явищ актуального членування, розуміння динамічної характеристики мови.

О.Л. Паламарчук та О.В. Антоненко (Київ) у доповіді “Педагогічна діяльність А.Й. Багмут у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка” зупинилися на історії славістичних досліджень на філологічному факультеті, відновленні 1947-го р. за участі Л.А.Булаховського кафедри славістики. Алла Йосипівна, випускниця цієї кафедри, повернулася сюди знаним у світі славістом, професором, доктором філології, автором багатьох наукових праць. Її, наголосили авторки доповіді, відзначала системність знань, наукова ерудиція, ораторське мистецтво. Найкращі студенти прагнули писати курсові та дипломні роботи саме в Алли Йосипівни. Під її керівництвом захищено чимало кандидатських дисертацій.

Н.П.Плющ (Київ) зупинилася на особливостях вимови в сучасній українській літературній мові, зокрема, звернула увагу на наближення орфоєпії до письма, тобто на феномен так званої “орфографічної вимови”. У зв'язку з цим Надія Прокопівна поставила дискусійне питання, чи слід уважати таку вимову відхиленням від орфоєпічних норм.

Предметом доповіді **М.П. Дворжецької** (Київ) стали сучасні фонетичні процеси британського стандарту англійської мови. Сьогодні спостерігається значна варіабельність вимови навіть самих англійців; відбувається вона передусім за рахунок редукції складів і слів. Доповідачка пояснює це явище тенденцією до економного використання мовних ресурсів.

Л.М. Хоменко та М.К. Губарев (Київ) розповіли про створення акустичного атласу голосних звуків сучасної української літературної мови з використанням новітніх комп'ютерних досліджень. Виходячи з принципів нерозривного зв'язку мови і мовлення, загального і конкретного, автори поставили за мету віднайти фізичний (акустичний) варіант голосних фонем у кожній її мовленнєвій реалізації (алофоні). В результаті аналізу 2446 реалізацій голосних було виділено основну фазу (ОФ), яка має всі властивості певного звука, включно з тембровим забарвленням, що дозволяє не тільки ідентифікувати звук, але й дати характеристику мовця. Ця фаза є *відносно* стабільною, тобто динамічною. У подальшому в самій ОФ вдалося виділити стаціонарний сегмент, який притаманний усім реалізаціям голосного і є незмінним незалежно від позиційно-комбінаторних умов. Прослуховуючи його, можна ідентифікувати звук, але без будь-яких вказівок на індивідуальне вимовляння. Саме цей сегмент названо “інваріантом” і запропоновано розглядати як акустичний корелят голосних фонем.

Л.К. Вахніна (Київ) висвітлила невідомі сторінки перекладацької діяльності Алли Йосипівни Багмут. В останнє десятиліття вона вельми успішно співпрацювала з видавництвом “Етнос”, яке видавало літературу, адресовану національним меншинам України. А.Й. Багмут перекладала казки з чеської та словацької мов, була редактором книжки “Казки для домашнього читання у німецькій недільній школі”; переклала на чеську та словацьку “Конституцію України”, “Солоспівні”

Миколи Лисенка. Л.Вахніна наголосила, що співробітники видавництва поважали Аллу Йосипівну за її ерудицію, блискучі знання мов, щирю готовність допомогти колегам, надзвичайну скромність.

Під час проведення читань працювало дві секції: “Актуальні питання славістики” і “Теоретична та експериментальна фонетика”.

На засіданні секції “Актуальні питання славістики” було заслухано одинадцять доповідей, присвячених широкому колу питань слов’янського мовознавства: історичній лексикології та етимології, історичній діалектології та ареалогії, стилістиці, фразеології, термінології, перекладознавства та мовній кодифікації.

Т.Б. Лукінова (Київ) у доповіді “Із спостережень над деетимологізацією в українській мові” на багатому фактичному матеріалі продемонструвала зразки втрати прозорих зв’язків словотвірної похідності між етимологічно спорідненими лексемами. Доповідь **А.А. Кожинної** та **О.М. Корсак** (Мінськ) “Типологія номінації осіб у текстах польськомовних заповітів, складених на території Білорусі” містить нові відомості про історію польської лексики на північно-східному пограниччі, отримані шляхом вивчення численних архівних матеріалів.

І.А. Стоянов (Київ) у доповіді “Деякі роздуми з приводу нового словника церковнослов’янської мови” поділився своїми міркуваннями про сучасний стан церковнослов’янської та старослов’янської лексикографії.

Т.О. Черниш (Київ) присвятила свій виступ проблемам семантичної реконструкції лексичних одиниць, належних до історико-етимологічних гнізд праслов’янської мови. **Є.А. Казанцева** (Мінськ) розглядала особливості лексичного й фразеологічного калькування в польських говірках Браสลівщини. **Л.О. Науменко** (Київ) у своєму виступі “Лексична своєрідність термінів залізничного транспорту: аналітичний аспект”, серед іншого, зауважила, що А.Й.Багмут в останні роки життя працювала над укладанням багатомовного словника залізничної термінології.

Об’єктом виступу **Т.А. Космеди** (Львів) стали дискурсивні слова в сучасному урбанолекті, проаналізовані нею на матеріалі мовлення мешканців Одеси. **Л.П. Васильєва** (Львів) висвітлила соціолінгвальні чинники у формуванні чорногорського мовного стандарту, а **С.С. Єрмоленко** (Київ) продемонстрував явище меліорації оригіналу в художньому перекладі, схарактеризувавши його як пов’язане з лінгвокультурною адаптацією. **Л.І. Даниленко** (Київ) у своїй доповіді “Чому своя сорочка до тіла ближча: міжслов’янські паралелі” проаналізувала феномен паралелізму й пов’язаної з ним варіативності в паремійно-фразеологічному фонді слов’янських мов. **Л.В. Непоп-Айдачич** (Київ) на широкому фольклорному матеріалі представила відношення *людина — квітка* в польській мовній картині світу.

На секції “Теоретична та експериментальна фонетика” було заслухано дев’ять доповідей, які стосуються вивчення сегментних та несегментних явищ різних мов. Так, **Анна Коритовська** (Польща, м. Торунь) представила результати експериментального дослідження

явища сандгі (насамперед студії п.Коритовської заторкують асиміляцію приголосних за участю голосу/шуму) в македонській мові, показала особливості функціонування македонських глухих та дзвінких порівняно з іншими слов'янськими мовами.

Н.С. Вербич (Київ), остання аспірантка А.Й. Багмут, виголосила доповідь “Просодичні засоби вираження комунікативної настанови “переконання” в усному монологічному тексті”. У результаті інструментального аналізу мовленнєвого матеріалу встановлено наявність інтонацій перекопування, котра має особливості як на рівні сприйняття, так і на рівні акустичного вираження.

О.С. Іщенко (Київ), залучивши значний мовленнєвий матеріал і застосувавши до його дослідження нові експериментальні прийоми, ще раз підтвердив наявність у сучасній українській літературній мові двох різних фонем — /u/ та /i/. Автор також доводить, що звук [u] є необхідною ланкою в системі голосних, яка забезпечує звуковий гармонізм українського вокалізму.

М.О. Вакулєнко (Київ) у доповіді “Метод акустичних інваріантів у дослідженні звуків мовлення: результати і перспективи” зосередив увагу на постійних спектральних характеристиках українських голосних, вимовлених в умовах звичайного мовлення, шепоту та змінного тону. Показано, що найнижчі фонемні частоти, зумовлені коливанням голосових зв'язок та резонансом Гельмгольца, не можуть бути пов'язаними з інваріантними властивостями звуків мовлення. Єдиними фонемними варіантами є відношення між частотами головних формант, але не їх абсолютні значення.

О.Ю. Бріцина (Київ) зупинилась на проблемі транскрибування та створення партитури фольклорних записів та етнографічних інтерв'ю, на важливості співробітництва в цій галузі фонетистів, фольклористів та етнографів.

В.В. Бондаренко (Київ) у доповіді “Питання української орфоєпії в лінгвістичному доробку Івана Огієнка” зазначила, що видатний мовознавець, обстоюючи думку, що один народ повинен мати єдину вимовну норму, багато зробив для становлення орфоєпічних норм української літературної мови. Особливу увагу звертав на мову українського театру, вважаючи її зразковою. У часописі “Рідна мова”, засновником і редактором якого він був, І.Огієнко вів сторінку, присвячену питанням правильної вимови. Орфоєпію розумів у широкому сенсі, тобто включав у це поняття не тільки правильну вимову звуків, але й інтонування та наголошування.

Своїми спостереженнями над особливостями семантико-синтаксичної та інтонаційної структури імперативно-питальних висловлювань в англійській мові поділилася **Л.Б. Карпусь** (Ніжин).

Важливо, що до експериментально-фонетичних досліджень долучається наукова молодь. Так, взяли участь у читаннях дві студентки КНУ імені Тараса Шевченка: **В.В. Гаврилюк** представила результати свого дослідження українського співочого мовлення, а **В.В. Бон-**

даренко проаналізувала особливості функціонування в українських засобах масової інформації акцентуаційних норм, уклала словничок слів, у наголошуванні яких трапляється найбільше помилок.

Майже всі виступи викликали зацікавленість, вони супроводжувалися дискусіями, доповідачам було поставлено чимало запитань.

Т.О. Черниш, Л.М. Хоменко (м. Київ)

Tatjana Chernysh, Ludmyla Khomenko

SCIENTIFIC LECTURING INITIATE INTO
PROFESSOR ALLA JO. BAGMUT'S MEMMORY

Витяг із протоколу № 2

засідання погоджувальної комісії з проблемних питань
українського слововживання, словотворення та написання слів
Інституту української мови НАН України
від 26.11.2008 р.

Присутні: д.ф.н. К.Г. Городенська, д.ф.н. С.Я. Єрмоленко,
д.ф.н. Н.М. Сологуб, к.ф.н. І.С. Гнатюк,
к.ф.н. І.В. Єфименко, к.ф.н. Н.О. Яценко.

Порядок денний:

Випрацювання рекомендацій щодо вживання та написання слів.

СЛУХАЛИ: Про випрацювання рекомендацій щодо вживання та написання слів.

Як правильно:

- 1) *даїшник* чи *даївець*, *даїст*?
- 2) *есбеушник* чи *есбіст*, *есбівець*?
- 3) *педевешник*, *педевешний* чи *педевейник*, *педевейний*?
- 4) *ухвалити рішення* чи *ухвалити*, *прийняти ухвалу*, *прийняти рішення*?
- 5) *препарат показаний*, *протипоказаний* (фарм.)
чи *препарат рекомендований*, *нерекомендований*?
- 6) *затребуваний*, *затитуваний спеціаліст* (рос. *востребованный специалист*)
чи *запит на спеціаліста*?

УХВАЛИЛИ: Рекомендувати для вживання:

- 1) ***даївець***;
- 2) ***есбіст***;
- 3) ***педевейник*, *педевейний***;
- 4) ***ухвалити*, *прийняти ухвалу*, *прийняти рішення***;
- 5) ***препарат рекомендований (нерекомендований)*** для вживання;
- 6) ***запит на спеціаліста***.

Голова засідання

д.ф.н., проф.

К.Г. Городенська

Секретар

к.ф.н.

Н.О. Яценко

*Ваші міркування щодо поданих рекомендацій
просимо надсилати до погоджувальної комісії
(секретар — Н.О. Яценко, к. 628).*